

Daciei de către romani, introducînd și pagini de etnografie, i-a dat-o opera lui Kromer. Impulsul acesta este poate faptul cel mai însemnat.

M. Kromer este însă implicat și în problema urmelor de veche limbă românească scrisă. El este, în fond, cel care a lansat ideea existenței în arhivele polone a unui salvoconduct în românește, emis de sultanul Baiazid pentru negustorii poloni, în legătură cu comerțul lor pe teritoriul românesc. Lucrul acesta nu a fost observat la timp. B. P. Hașdeu, care a semnalat întâia oară acest act¹, a luat știrea dintr-un inventar de acte oficiale păstrate în Arhivele Coroanei (de pe vremuri), alcătuit în 1682, din ordinul regelui Jan Sobieski, și publicat de Erazm Rykaczewski cu trei ani mai de vreme de a fi folosit de marele învățat român², ceea ce dovedește că lui Hașdeu nu-i scăpa nimic din ce se publica în străinătate și privea poporul român. Dar Hașdeu nu știa că prima parte a inventarului din 1682 copiază, în fapt, un inventar mai vechi întocmit în 1551 de Martin Kromer, din ordinul regelui Sigismund August (1529—1572)³, așa cum am arătat în altă parte⁴. Înscrierea actului în discuție s-a făcut de către Kromer în următorii termeni:

1. „Baiazetis soltani salvus conductus mercatoribus Poloniae transeuntibus per omnes ditiones eius, anno 1464.

2. Eiusdem salvus conductus mercatoribus Poloniae **idiomate valahico** scriptus et sigillo imperatoris signatus, anno 1464“.

M. Kromer, care era preocupat de origina latină a poporului român, nota acum existența unui act în limbă românească. Din modul cum îl prezintă, ar rezulta că actul acesta se afla în arhivele polone în două versiuni, una în limba latină, alta în „grai valah“. Referința lui M. Kromer a intrat apoi în alte inventare și a fost valorificată de unii istorici poloni în legătură cu vechiul comerț⁵. Luînd cunoștință de ea, prin Rykaczewski, Hașdeu a exclamat cu entuziasmul său caracteristic: „Iată cel mai vechi monument de limbă română scrisă!“ Dar acest monument nu a fost găsit. Hașdeu nu s-a îndoit de anul 1464, considerînd că actul s-a emis de Poartă sub Mahomed II (1451—1481), nu sub Baiazid II (1481—1512). Data a fost acceptată pînă cînd V. Bogrea, fără nici o argumentare, a schimbat-o în 1484, considerînd probabil că un asemenea salvoconduct nu era necesar decît după căderea Chilie și Cetății Albe în mîinile Turcilor⁶. După cercetări atente, am reușit să identificăm actul respectiv cu cel emis, într-o italiană coruptă, amestecată cu expresii latinești, de Baiazid în 1489, întărit fiind cu pecetea inelară a sultanului, ceea ce corespunde între

¹ B. P. Hașdeu în *Arhiva istorică a României*, t. II, București, 1865 p. 60.

² Erazm Rykaczewski, *Inventarium omnium et singulorum privilegionum*, Paris, Berlin, Poznań, 1862, p. 143.

³ Biblioteka Czartoryski (Cracovia), ms. 1052: *Inwentarz papierów w Archiwum korony krakowskiej r. 1551 przez Marcina Kromera... spisany*, f. 218 (semnalarea salvoconductului); acest inventar s-a păstrat în multe copii: vezi Biblioteka Narodowa (Varșovia), ms. 3358 Lat F. IV 62 Z, f. 51 v—52 r (actul).

⁴ Vezi studiul nostru *Cele mai vechi urme de limbă românească*, în „Românoslavica“ (Praga), I, 1948, p. 117—127.

⁵ Vezi, de pildă, Ł. Gołębiowski, *Dzieje Polski za panowania Jagiellonów*, t. II, Varșovia, 1846, p. 357, nota C.

⁶ V. Bogrea, în „Dacoromania“, II, 1921—1922, p. 782.